

УДК 821.111.09«'19'»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-21>**Віктор РАЗЖИВІН,***orcid.org/0000-0002-4512-8791*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та літератури

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

(Слов'янськ, Донецька область, Україна) *vrazzhivin@i.ua*

ПЕРЕМОГА ЗВИЧНИХ ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ НАД ПОЛІТИЧНИМИ ПЕРЕКОНАННЯМИ ЗА РОМАНОМ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «НЕХАЙ КВІТНЕ АСПІДИСТРА»

У статті з'ясовано особливості еволюції головного героя роману Гордона Комстока, пояснено, чому його чітко усвідомлені політичні переконання терплять поразку в боротьбі із тривіальною міщанською реальністю.

Англійський письменник Джордж Орвелл належить до вузького кола митців, чия непересічна творчість сформувала літературний імідж ХХ століття. Його романи, написані до початку Другої світової війни, ґрунтуються на особистому досвіді автора, наповнені біографічними елементами та подробицями. Зокрема таким видається і його роман «Нехай квітне аспідистра».

Практично всі дослідження, зокрема монографія Г. Сабат та розвідки В. Скуратівського, М. Нестелеєва, Т. Ілтона, Л. Донскіса, О. Лучук, О. Литвар, Ю. Плетенецької стосуються лише двох найвидатніших текстів «Колгосп тварин» та «1984».

Загалом роман «Нехай квітне аспідистра» сприймався як гостра, часом знищувально-руйнівна критика суспільства. Змодельоване автором існування головного героя передає гостре відчуття соціальної несправедливості, якою сповнене життя лондонця, що хоча й має освіту, але знаходиться серед найзлидніших.

Еволюційний шлях головного героя зовні нагадує життєві пошуки багатьох персонажів письменників-реалістів ХІХ століття. Однак у романі Орвелла маємо все ж не лише особистісний, а й значний суспільний протест. Жорстка критика соціальної нерівності подана автором, що, хоча й дотримується абсолютно лівих поглядів, усе ж достатньо полемічно ставиться до соціалізму як альтернативи капіталістичним стосункам.

Орвелл демонстративно підкреслює, що виховання і походження сформували у Гордона Комстока цілковиту залежність від оцінки його іншими людьми та комплекс егоїста. Герою легше зрозуміти чи уявити, що його зневажають, ніж просто відчувати себе маленьким непомітним чоловічком, на якого не звертають увагу. Для Гордона бути гвинтиком великого механізму – це не форма існування, а радше небуття.

Революціонер, бунтар-руйнівник може бути благородним, а може й нищим. Однак важко навіть уявити парадоксальну ситуацію, за якою соціаліст, непримиренний ворог капіталістичного ладу, демонструє цілковиту залежність від думки тих, проти кого спрямований його протест. Для Гордона, через вказані вище обставини, його міщанський вибір виявився набагато привабливішим, ніж вірність власним переконанням. Орвелл не засуджує свого героя, однак є відчуття, що перемога звичних людських цінностей призведе до руйнування особистості Комстока.

Ключові слова: еволюція, образ, моделювання, критично-сатирична спрямованість, політичні переконання, залежність від думки інших.

Viktor RAZZHIVIN,*orcid.org/0000-0002-4512-8791*

Candidate of Philological Science (PhD),

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature

Public Higher Education Institution «Donbas State Teacher Training University»

(Sloviansk, Donetsk region, Ukraine) *vrazzhivin@i.ua*

VICTORY OF ORDINARY HUMAN VALUES OVER POLITICAL BELIEFS ACCORDING TO GEORGE ORWELL'S «NOVEL KEEP THE ASPIDISTRA FLYING»

The article clarifies the peculiarities of the evolution of the main character of the novel, Gordon Comstock, and explains why his well-understood political beliefs are defeated in the struggle against the trivial bourgeois reality.

The English writer George Orwell belongs to a narrow circle of people whose extraordinary creative work has shaped the literary image of the 20th century. His novels, written before World War II, are based on the author's personal experience and filled with biographical elements and details. In particular, this is what his novel «Keep the Aspidistra Flying» looks like.

Virtually all the studies, including the monograph by H. Sabat and the investigations of V. Skurativskyi, M. Nestelieiev, T. Eagleton, L. Donskis, O. Luchuk, O. Lytvar, Yu. Pletenetska, in one way or another concern only two of the most outstanding texts «Animal Farm» and «Nineteen Eighty-Four».

In general, the novel «Keep the Aspidistra Flying» was perceived as a sharp, sometimes destructive critique of society. The author's simulated existence of the protagonist conveys a keen sense of social injustice, which fills the life of a Londoner, who, although educated, is among the poorest.

The evolutionary path of the protagonist outwardly resembles the life quest of many characters of realist writers of the 19th century. However, in Orwell's novel there is not only personal but also significant public protest and resonance. A harsh critique of social inequality is specifically presented by the author, who, while adhering to completely leftist views, is still quite polemical about socialism as an alternative to capitalist relations.

Orwell demonstratively emphasizes that Gordon Comstock's upbringing and origins formed a complete dependence on his being evaluated by other people and the egoist complex. It is easier for the protagonist to understand or imagine that he is being despised than to simply feel like a small, inconspicuous man who is ignored. For Gordon, being the cog of a great mechanism is not a form of existence, but rather non-existence.

A revolutionary, a rebellious destroyer can be noble or nothing. However, it is difficult to even imagine the paradoxical situation in which a socialist, an implacable enemy of the capitalist system, demonstrates complete dependence on the opinion of those against whom his protest is directed. For Gordon, because of the above circumstances, his bourgeois choice proved to be much more attractive than fidelity to his convictions. Orwell does not condemn his character; but there is a feeling that the victory of ordinary human values will lead to the destruction of Comstock's personality.

Key words: *evolution, image, modeling, critical and satirical orientation, political beliefs, dependence on the opinion of others.*

Постановка проблеми. Англійський письменник Джордж Орвелл належить до вузького кола митців, чия непересічна творчість сформувала літературний імідж ХХ століття. За 17 років праці його доробок сягнув більше десятка книг, із яких дві («Колгосп тварин» та «1984») здобули шалену світову популярність. На жаль, так сталося, що, хоча й історія про ферму тварин була перекладена українською ще далекого 1947 року (до речі це було загалом друге видання твору не англійською, а іноземною мовою, до того ж із передмовою автора), шлях їх до вітчизняного читача виявився занадто довгим. У силу політичних обставин того часу (комуністична влада трактувала прозу письменника як реакційну чи антирадянську) творчість Орвелла стала відома читачеві лише з 1988 року завдяки журнальним публікаціям, тобто вже за часів горбачовської перебудови. Маємо кілька українських перекладів найвідоміших творів англійського автора, що ж до інших, то процес знайомства з ними ще досі триває. Завдяки подвижницькій праці видавництва Жупанського на сьогодні у серії «Майстри світової прози» вийшли окремими книгами «1984», «Колгосп тварин», «Данина Каталонії», «У злиднях Парижа і Лондона», «Ковток повітря», «Донька пастора», «Бірманські будні», «Нехай квітне аспідистра». Варто зазначити, що кілька есе Орвелла були надруковані окремо в журнальних варіантах. Таким чином українські читачі нарешті мають змогу ознайомитися більш-менш повно з творчістю цього письменника. Тексти Орвелла специфічні, часто порушують звичну архітектоніку, іноді в окремих місцях уникають художнього відтворення і тяжіють до публіцистики, разом

із тим досить цікаві і заслуговують на читацький інтерес (Зарубіжні письменники, 2006: 300). Його романи, написані до початку Другої світової війни, ґрунтуються на особистому досвіді автора, наповнені біографічними елементами та подробицями. У цей час Орвелл створив усі свої можливо не надто досконалі, але модельовані психологічно точно у відповідності до романної структури тексти: «Бірманські будні» (1934), «Донька пастора» (1935), «Нехай квітне аспідистра» (1936), «Ковток повітря» (1939). Зокрема таким видається і його роман «Нехай квітне аспідистра».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уже першу журнальну публікацію уривку з роману Орвелла супроводжувала стаття В. Скуратівського «Міф про Джорджа Орвелла», що власне й дала початок вивченню та інтерпретації творчості письменника вітчизняними науковцями. Надалі частково торкалася проблеми жанрової специфіки антиутопічного роману «1984» Г. Сабат у своїй монографії «У лабіринтах утопії та антиутопії». Зрозуміло, що практично всі дослідження, зокрема розвідки М. Нестелєєва, Т. Іглтона, Л. Донскіса, О. Лучук, О. Литвар, Ю. Плетенецької так чи так стосуються лише двох найвидатніших текстів «Колгосп тварин» та «1984». Навіть увага вітчизняних авторів, що писали свої статті англійською мовою (В. Романець, Г. Князь, А. Ільченко) теж зосереджена на цих творах. На жаль, кільканадцять сучасних публікацій книг Орвелла в українських перекладах останніх п'яти років не мали рефлексій у вигляді рецензій чи відгуків, а, отже, не надто зацікавили літературознавців.

Мета статті – з'ясувати особливості еволюції Гордона Комстока, головного героя роману

«Нехай квітне аспідистра», зрозуміти, чому його, здавалося б, чітко усвідомлені політичні переконання терплять поразку в боротьбі із міщанською буденністю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Усі художні тексти Орвелла, написані до початку Другої світової війни, мають яскраво виражене автобіографічне підґрунтя. Це ж твердження цілком стосується й роману «Нехай квітне аспідистра». Звичайно ж, автор не отожднює себе із головним героєм твору, але в основу сюжету покладено чимало його особистих спостережень, реального життєвого досвіду та власних переживань. Навіть не надто добре знайомий з подробицями життя письменника читач легко помітить, що головний герой роману Гордон Комсток, так як і його творець, працює продавцем книгарні. Він ще молодий, не обділений талантом, але досить амбіційний поет, усі успіхи якого пов'язані з одним журналом («Антихрист» у творі – «Адельфі» в дійсності). Певні паралелі можна помітити й у роздумах героя про соціалізм. Вони частково повторюють тези відомого есе Орвелла. Разом із тим автобіографічність тут радше умовна, ніж явна, бо це оповідь про те, що могло б статися з Джорджем Орвеллом, якби він не став письменником.

Із часто цитованого листа Джорджу Вудкоку від 28 вересня 1946 року відомо, що сам автор оцінював власний твір не надто високо, хоча тогочасна літературна критика зустріла його цілком позитивно. Про що свідчать дві рецензії Сиріла Коннолі, які вийшли ще до публікації роману, та схвалення тогочасного романіста і критика Комптона Маккензі: “It confirms my opinion that Orwell is a real crusher. And I flatter myself on having as quick a nose for the genuine slice of life as anybody. Not a line of this novel suggests anything but the truth, and it is a little masterpiece of construction” (Маккензі, 1936), яке було розміщене на червоній суперобгортці першого видання. Загалом роман сприймався як гостра, часом знищувально-руйнівна критика суспільства. Модельоване автором існування головного героя передає гостре відчуття соціальної несправедливості, якою сповнене життя лондонця, що хоча й має освіту, але знаходиться серед найбідніших. Письменник не жалкує фарб і детально відтворює той стан крайнього зубожіння, що переживає Гордон. Він помітний у всьому: деталях одягу, описі кімнати, пронизливій холоднечі через економію на паливі, невибагливій їжі, постійній мрії про кухню пива. Ці грані бідності особливо важкі для того, хто зазнав принад заможнішого життя. Слід зазначити, що насправді родина Комстоків належала

до найбідніших у середньому класі і золотих часів навіть у їхній пам'яті не було, проте відносний достаток, пов'язаний із діяльністю діда, Гордон усе ж застав.

Змальовуючи це сімейство, Орвелл апіорі позбавляє їх будь-яких шансів на успіх: «Їхня доля – животіти, чіпляючись за респектабельність роду. Одне з типових сімейств середнього класу, у якому ніколи нічого не відбувається... Здавалося, кожен у цій родині приречений. Ніби хтось наклав на рід прокляття: доживати віку у злиднях посередності. Жоден із них не зробив за своє життя жодного вчинку» (Орвелл, 2021: 44). Усвідомлення проблем своєї сім'ї прийшло до юнака рано. Гордон розумів, що питання навіть не у відсутності грошей та інших засобів для існування, точніше не лише в цьому. Світ навколо надавав безліч прикладів, коли прості робітники жили ще жахливіше й бідніше, але це не заважало їм будувати власне буття. Однак Комстоки належали до іншого соціального прошарку. Середній клас оцінював успішність людини виключно за її статками. Оскільки родина щиро вірила у силу грошей, то й страждала через своє становище, бо бідність вважалася чимось непристойним, на кшталт хвороби, якої соромляться. Висновки, до яких приходять герой, і визначають його життєвий шлях. Доля дала йому лише два варіанти можливого розвитку подій: або бути багатим, або відмовитися від матеріальних благ.

Усе подальше життя Гордона Комстока – це, з одного боку, гостре усвідомлення неможливості отримати багатство через родинні зв'язки чи спадок, з іншого, – аскеза, тобто відмова від звичайного пристойного заробітку, який можливий лише за повної залежності від роботодавця, і приховане та явне бажання стати успішним, тобто намагання заробити значні гроші інтелектуальною працею, бо лише вона залишає людину відносно вільною від влади капіталу. Очевидно, що в думках героя відбилосся власне, надто суперечливе, ставлення Орвелла до матеріальних благ. Він наче й засуджує їх несправедливий розподіл, але дозволяє Гордону користуватися прихильністю мільйонера Ревелстона. Еволюційний шлях головного героя зовні нагадує життєві пошуки багатьох персонажів письменників-реалістів XIX століття. Найперше на думку приходять Жульєн Сорель Стендаля чи Ежен де Растіньяк Бальзака, а фінал співвідносний із перемогою кольору плісняви в “Пані Боварі” Флобера. Однак у романі Орвелла маємо все ж не лише особистісний, а й значний суспільний протест і резонанс. Жорстка критика соціальної нерівності специфічно подана автором, що, хоча й дотримується абсолютно лівих

поглядів, усе ж достатньо полемічно ставиться до соціалізму як альтернативи капіталістичним стосункам.

Можливо, уже тут, від початку оповіді, закладено ті протиріччя, які дещо пізніше призведуть Комстока до примирення з міщанською дійсністю. Здається, юнак має міцні переконання, які він нав'язливо намагається висловити своїм нечисленним слухачам. Його гостре око бачить величезну кількість суспільних недоліків, які потребують удосконалення чи навіть викорінення. Однак, усі його критичні зауваги спрямовані не стільки проти існуючого суспільно-політичного ладу, скільки на заперечення його дітища, примітивної масової культури. Посутньо вся політична революційна діяльність Гордона обмежується кількома місяцями працею в редакції газети «Більшовик», яка пропагувала ідеї соціалізму та вільного кохання. Подальші намагання Ревелстона залучити Комстока до організованого руху не мають ніякого успіху.

Постійне накопичування гнітючих картин злиденного існування, їх емоційний тиск та щире співчуття, яке від цього виникає, позбавляє читача можливості усвідомити той незаперечний факт, що в основі бідності героя не лише соціально-економічні умови, а і його власний світоглядний вибір. Життя надає Комстоку кілька шансів покращити власний матеріальний стан: місце бухгалтера у фірмі, що продавала фарбу; праця офісного клерка; бухгалтерія рекламного агенства, де можна застосувати здібності, яких позбавлені інші. Звичайно ж, все це не зробило б його багатим, але хоча б реально допомогло уникнути прірви безпросвітньої бідності. Гордон принципово відкидає всі ці можливості заради ілюзорної ідеї: бути незалежним від грошей.

Разом із тим усе життя Комстока – це постійна думка про «кілька бобів», вірніше констатація їх відсутності. Автор, до речі, надав можливість головному герою відчути спокусу великих грошей. П'ятдесят фунтів, отримані за публікацію віршів у американському журналі, Гордон мріяв витрати розумно. Читач надовго запам'ятає, що з того вийшло, бо випробування грошима Комсток не витримав і накоїв купу дурниць. Гордон щохвилини відчуває свою матеріальну неспроможність і намагається проговорити її, закидаючи співбесідникам, що вони оцінюють його лише крізь призму фінансового стану. Найцікавіше, що насправді це зовсім не так. Схоже, що з ним грає злі жарти його багата поетична уява. Ревелстон у розмові з коханкою абсолютно справедливо виокремлює Комстока з-поміж решти своїх при-

хильників, які радо користуються його глибокою кишенею, зазначаючи, що він інший. Саме вроджене відчуття гордості і небажання героя міняти дружбу на фінансову підтримку і приваблює до нього мільйонера-соціаліста.

Гордону видається, що навіть стосунки з дівчиною, яку він кохає, хоча й не усвідомлює це, цілком залежні від грошей. Особливо болісно він переживає момент, коли Розмарі готова була йому віддатися (Комсток так довго цього чекав), а він через постійне зациклення на нестачі ресурсів для замійської поїздки на недільний відпочинок, не потурбувався про протизаплідні засоби. Так, кохання – сліпе, але дівчина спроможна бачити ці танталові муки героя через гроші й по-справжньому співчуває йому, щиро хоче допомогти. Проблема в тому, що сам Гордон неспроможний таку допомогу прийняти.

Письменник червоною ниткою проводить через усю оповідь опис однієї риси характеру головного героя, яка й призвела його до капітуляції перед міщанським побутом, уособленим горщиком із аспідистрою. Усе своє свідоме життя Гордон вів боротьбу з цією квіткою: «Скільки разів він намагався її вбити – не поливав, кидав у вазон недопалки, навіть підсипав сіль у ґрунт. Та ця негідниця не здавалася. Таке враження, що аспідистри здатні вижити за будь-яких умов» (Орвелл, 2021: 33). Він навіть не усвідомлював, що програв їй від самого початку. Орвелл демонстративно підкреслює, що виховання і походження сформували у Гордона Комстока цілковиту залежність від оцінки його іншими людьми. Так, хлопчиком під час навчання він соромиться власного одягу, бо він куплений, а не пошитий на замовлення, малої кількості кишенькових грошей, приїзду батьків, бо від них віяло зневірою і поразкою, а головне – моральних принижень, яких зазнає через їхнє матеріальне неблагополуччя. Перенесення вечірки, на яку йому прислали спеціальне запрошення, і запізнити вибачення гнітять героя. Цей незначний побутовий епізод, який аж ніяк не впливає на його подальшу долю, видається йому дуже важливим. Гордон впевнений, що це все здійснено з єдиною метою – принизити його, бо він бідний. Він відчуває неможливим прийняти запрошення сусіда до пабу, бо не має чим платити, а користатися його щедрістю – заслужити образливе ставлення до себе. Усе це всотане змалечку, із родинних стосунків. Можна позичити гроші у сестри Джулії, прекрасно знаючи, що шансів на їх повернення ніяких, але пообідати за рахунок друга-мільйонера, то – зась! Ще складніше пройти через подібну залежність,

коли це стосується коханої. Вічно невпевнений у собі, Гордон навіть не думає про одруження, його зустрічі з Розмарі – радість і муки водночас. Видається, що він постійно перебуває під тиском власного безгрошів'я і будь-який навіть незначний рух до виявів свого почуття потребує від героя гігантських зусиль. Насправді це все не відповідає дійсності, бо такий стан формують не реалії життя, а його власна закомплексованість. Особливо яскраво демонструє цю думку епізод з обідом у ресторані під час недільної прогулянки.

На рівні співчуття та інтуїції по-людськи ще можна зрозуміти його бажання справити краще враження про себе у коханої чи друзів, але ж бути залежним від думки лакеїв-офіціантів, яких ти бачиш вперше і востаннє, то занадто навіть для Гордона. Варто було обмежитися хлібом і сиром, як і думалося спочатку, та продовжити довгоочікуване свято. Однак усе пішло не так, бо Комстоку видалося, що він виглядає смішним в очах працівників придорожньої ресторації. Як не дивно, але всі ці проблеми абсолютно не позбавили нашого героя сформованого ще з дитинства комплексу егоїста, точніше сказати егоцентриста. Він увесь час переконаний, що всі навколо переймаються лише своїм ставленням до нього. Гордону легше зрозуміти чи уявити, що його зневажають, ніж просто відчутти себе маленьким непомітним чоловічком, на якого не звертають увагу. Для героя бути гвинтиком великого механізму – це не форма стабільного існування, а радше небуття. Автор

логічно підводить читача до складного вибору, перед яким постане Комсток: або погодитися на аборт коханої жінки, або змиритися з ненависним йому міщанським життям.

Висновки дослідження. Переконання Гордона не витримали перевірки реаліями повсякденного буття, як, напевне, хотілося б читачам, бо Орвелл як письменник у творі виступає чітко з реалістичних позицій. Не можна отримати перемогу, якщо твої дії від початку приречені на поразку. Революціонер, бунтар-руйнівник може бути благородним, а може й нищим. Історія не раз бачила і тих, й інших. Однак важко навіть уявити парадоксальну ситуацію, за якою соціаліст, непримиренний ворог капіталістичного ладу демонструє цілковиту залежність від думки тих, проти кого спрямований його протест. Загалом, людей, які готові померти за політичні ідеї, не надто багато. Для Гордона, через вказані вище обставини, його міщанський вибір виявився набагато привабливішим, ніж вірність власним переконанням. Орвелл не засуджує свого героя, однак є відчуття, що перемога звичних людських цінностей у майбутньому призведе до руйнування особистості Комстока. А поки що аспідистра летить, ворухиться ще не народжене маля, одним словом, життя триває.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в дослідженні інших творів письменника, зокрема цікавим виглядає порівняння його романів та есе, де він логічніше висловлює свої політичні погляди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іглтон Т. Потертий романтик Джордж Орвелл. URL: <https://commons.com.ua> > potertyj-romantyk-george-orwell (дата звернення: 19.06.2022).
2. Орвелл Дж. Нехай квітне аспідистра. Київ : Видавництво Жупанського, 2021. 206 с.
3. Орвелл Джордж. *Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник* : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. Т. 2 : Л – Я. С. 300–302.
4. Скуратівський В. Міф про Джорджа Орвелла. *Всесвіт*. 1988. №4. С. 128–130.
5. George Orwell. An Exhibition from the Collection of Daniel J. Leab. Brown University Library. URL: <https://library.brown.edu/exhibits/archive/orwell/leab.html> (дата звернення: 19.06.2022).

REFERENCES

1. Ihlton T. Potertyi romantyk Dzhordzh Orvell. [Frayed romantic George Orwell]. URL: <https://commons.com.ua> > potertyj-romantyk-george-orwell [in Ukrainian]
2. Orvell Dzh. Nekhai kvitne aspidystra. [Keep the Aspidistra Flying]. Kyiv : Vydavnytstvo Zhupanskoho, 2021. 206 s. [in Ukrainian]
3. Orvell Dzhordzh. Zarubizhni pysmennyky. Entsyklopedychnyi dovidnyk : [Foreign writers. Encyclopedic reference book] : u 2 t. / za red. N. Mykhalskoi ta B. Shchavurskoho. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2006. T. 2 : L – Ya. S. 300–302. [in Ukrainian]
4. Skurativskiyi V. Mif pro Dzhordzha Orvella. [Myth of George Orwell]. *Vsesvit*. 1988. №4. S. 128–130. [in Ukrainian]
5. George Orwell. An Exhibition from the Collection of Daniel J. Leab. Brown University Library. URL: <https://library.brown.edu/exhibits/archive/orwell/leab.html>